The Greek Review of Social Research

Vol 23 (1975)

23 A'

Paul Henri Stahl (εκδ.), Ethnologie de l' Europe du Sud-Est

Γρηγόριος Γκιζέλης

doi: [10.12681/grsr.490](https://doi.org/10.12681/grsr.490)

Copyright © 1975, Γρηγόριος Γκιζέλης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Γκιζέλης Γ. (1975). Paul Henri Stahl (εκδ.), Ethnologie de l' Europe du Sud-Est. *The Greek Review of Social Research*, 23, 193–194. <https://doi.org/10.12681/grsr.490>

παρουσίασις
βιβλίων

‘Η Ιστορικότητα της συνείδησης στη φιλοσοφία του Γαλλικού Διαφωτισμού, του καθηγητή Αύγουστου Μπαγιόνα, έκδοσις «ΟΑΚΟΣ», Θεσσαλονίκη, 1974.

‘Η μελέτη του καθηγητή Μπαγιόνα. ‘Η Ιστορικότητα της συνείδησης στη φιλοσοφία του Γαλλικού Διαφωτισμού, αποτελεί μια αξιολογική και τολμηρή προσπάθεια να ασχοληθώ με ένα από τα πιο σοβαρά κεφάλαια της Ιστορίας του πολιτισμού.

‘Η θεωρητική βάση του συγγραφέα αποτελείται από τὰ ἐξῆς στοιχεία: 1) «‘Η μελέτη θὰ δικαιωθῇ θεωρητικὰ ἢ ἠθικὰ, ἀν ἀπὸ τοῦ περιεχομένου της τεκμηριωθῇ, ἔστω καὶ σὲ πολὺ περιορισμένη, ἔκταση, ἢ ἀντίληψη διὰ τοὺς παραδοσιακὰς ἀπορίες εἶναι δυνατόν νὰ λυθῶν ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ εἴτε θετικὰ, εἴτε μὲ τὴν ἀχρήστευσί τους, εἴτε μὲ τὴ μεταβολὴ τῆς μορφῆς τους». 2) «Ὅσο ὁ πολιτισμὸς ἐξελισσεται τόσο ὁ ἄνθρωπος ἀντιμετωπίζει ἕνα περιβάλλον πὺν ἔχει ὁ ἴδιος διαμορφώσει μὲ τὰ πολιτιστικὰ του ἐπιτεύγματα». 3) «Πολὺ πὺν σημαντικὸν εἶναι τὸ ἐρώτημα ‘Τί εἶναι πολιτισμὸς’ παρὰ τὸ ἐρώτημα ‘Τί εἶναι κόσμος’, ἀν ὑποθεθῇ ὅτι στὴν ἔννοια ‘κόσμος’ ἀντιστοιχεῖ κάποια ξεχωριστὴ πραγματικότητα». 4) «Τὸ ἐρώτημα περὶ ‘κόσμου’ ταυρίζεται σὲ μιὰ κοινωνία μὲ ὅχι πολὺ προχωρημένον πολιτισμὸν, ἢ ὅποια ἀντιμετωπίζει ἕνα φυσικὸν περιβάλλον πὺν οὐτε ἔχει γινεῖ γνωστὸ οὐτε ἔχει μεταβληθῇ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον».

Ἐκκινώντας ἀπὸ τὴν προϋπόθεση διὰ «ἡ ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ ἀποτελεῖ τὴν πὺν θεμελιώδη ἐπιστήμην τοῦ ἀνθρώπου» καὶ βασίζομενος στὸν πὺν πάνω θεωρητικὸν πλαίσιο, ὁ συγγραφέας ἀναπτύσσει, μὲ καταπληκτικὴ σαφήνεια, τὴν ἱστορικότητα τῆς συνείδησης, ὅπως ἐκφράζεται μέσα ἀπὸ τὰ κύρια ρεύματα τοῦ Γαλλικοῦ Διαφωτισμοῦ.

Παράλληλα μὲ τὸ ρόλο τῆς συνείδησης στὸ Γαλλικὸν Διαφωτισμὸν ἐξετάζεται στὸ βιβλίον καὶ ἡ ἀντίληψη γιὰ τὴν ἱστορικότητα τῆς συνείδησης στὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ σκέψη, ἡ χριστιανικὴ σκέψη, ἡ φιλοσοφικὴ σκέψη τοῦ δεκάτου ἑβδόμου αἰῶνα, καὶ οἱ προεκτάσεις τοῦ Γαλλικοῦ Διαφωτισμοῦ στὴν ἐποχὴ μας.

‘Η συστηματικὴ ἀνάπτυξη τοῦ θεματοῦ θεμελιώνει σὲ μεγάλον βαθμὸ τὸ θεωρητικὸν πλαίσιο ἀπὸ τὸ ὁποῖον ξεκινάει ὁ συγγραφέας. ‘Η ὠριμὴ ἀναλυτικὴ διαδικασίαν καὶ ἡ διαύγεια καὶ σαφήνεια τῆς γλώσσας εἶναι θετικὰ στοιχεῖα πὺν συμβάλλουν στὴν πραγμάτωσιν τῶν σκοπῶν τοῦ συγγραφέα.

Τὸ θεωρητικὸν πλαίσιο ὁμῶς ἀπὸ τὸ ὁποῖον ξεκινάει ἡ μελέτη δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῇ ἀποδειγμένον στὸ σύνολόν του, καὶ ταυτόχρονα ἐπιτρέπει διαφορετικὴ ἀντίληψη πάνω στὴ σχέση Κόσμος-Ἀνθρώπος-Πολιτισμὸς-Κοινωνία. ‘Η θέσις τοῦ συγγραφέα πὺν μιὰ κοινωνία πὺν προβληματίζεται πάνω στὸ ἐρώτημα «Τί εἶναι πολιτισμὸς» ἔχει πὺν προχω-

ρημένον πολιτισμὸν ἀπὸ τὴν κοινωνίαν πὺν ἐρευνᾷ τὸ ἐρώτημα ‘Τί εἶναι κόσμος’, δὲν φαίνεται πὺν εἶναι δυνατόν νὰ θεμελιωθῇ ἀπόλυτα. Τόσο ὁ πολιτισμὸς ὅσο καὶ ἡ ἔννοια κόσμος εἶναι δυνατόν νὰ ἐξεταστοῦν σὺν ἀλληλοεξαρτώμενα καὶ ἐξελισσόμενα φαινόμενα. ‘Η ἀντιμετώπιση τῆς σχέσης Πολιτισμὸς-Κόσμος πρέπει νὰ συμπεριλάβει καὶ τὴν ὁδοποιή ‘Υλὴ Τεχνολογία-Επιστήμη-Ενέργεια. Τὸ φυσικὸ καὶ πνευματικὸ περιβάλλον δημιουργοῦν σχέσεις ἀλληλοεξάρτησης καὶ ἀλληλοεπίδρασης μὲ ἐξελικτικὴ διαδικασία.

Ἐνῶ ἡ παρατήρηση τοῦ συγγραφέα φαίνεται νὰ ἰσχύει στὴ φεουδαρχικὴ καὶ βιομηχανικὴ κοινωνία, ὅπου ἡ διανόηση ἀσχολεῖται στὴν πρώτη μὲ τὸ φαινόμενο κόσμος καὶ στὴ δεύτερη μὲ τὸν πολιτισμὸν, μιὰ μελλοντικὴ κοινωνία πὺν λειτουργεῖ στὴ μεταβιομηχανικὴ ἐποχὴ θὰ πρέπει νὰ ἀντιμετωπίζει τὸ πρόβλημα Πολιτισμὸς-Κόσμος σὲ σχέση ἀλληλοεξάρτησης καὶ κάτω ἀπὸ τὸ πρῶμα μιὰς σφαιρικῆς ἀντίληψης.

Τὸ ἔργο τοῦ καθηγητῆ Μπαγιόνα ἀποτελεῖ σοβαρώτατην προσφορά στὸ προβληματισμὸν τῆς σύγχρονης ἐλληνικῆς φιλοσοφικῆς καὶ κοινωνικῆς σκέψης. Πολὺ σωστὰ συνειδητοποιεῖ ὁ συγγραφέας τὸ φαινόμενο τῆς ἀντιστοιχίας τῆς νεοελληνικῆς στοχασμοῦ πὺν ἐκφράζεται μέσα ἀπὸ τὴν ἱρασιοναλιστικὴν τάσιν μὲ κύρια στοιχεῖα τὸν ὑπερβολικὸν ὑποκειμενισμόν, δογματισμὸν καὶ τὴ μηχανιστικὴ ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων. ‘Η συστηματικὴ μελέτη τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης τῆς συνείδησης εἶναι βασικὴ προϋπόθεση γιὰ μιὰ ὀρθολογικὴ καὶ σφαιρικὴ κατανόηση τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ. ‘Ας ἐλπίζουμε διὰ αὐτὴ ἡ μελέτη θὰ γίνῃ τὸ ἐναυσμα γιὰ τὴν ἀναζήτησιν καὶ τὴ δημιουργίαν μιὰς ὀρίμης κοινωνικῆς, πολιτικῆς καὶ πολιτιστικῆς προσωπικότητας τοῦ σύγχρονου Ἑλλήνα.

Καθηγητῆς ΗΑΙΑΣ ΘΕΡΜΟΣ
Πανεπιστήμιο Texas A & M
College Station, Texas

Paul Henri Stahl (ἐκδ.), *Ethnologie de l'Europe du Sud-Est*, Paris, La Haye: Mouton, 1974, σ. 312.

‘Η περίοδος ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι καὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνότητων, κατὰ τὸν δέκατον ἑνατον αἰῶνα, μολοντὶ εἶναι ζωτικῆς σημασίας γιὰ τὴ σπουδὴ τῆς ἱστορίας τῶν βαλκανικῶν λαῶν δὲν ἔχει με-

λητηρή επαρκώς. Αυτό οφείλεται εν μέρει και στο γεγονός ότι λόγω της πολιτιστικής καθυστέρησης της περιοχής αυτής κατά την περίοδο εκείνη, το μεγαλύτερο μέρος της κοινωνικής ζωής των λαών αυτών διεσώθη στον έντεχνο προφορικό τους λόγο.

Επομένως οι δημοσιευθείσες έντυπώσεις των δυτικών περιηγητών στα Βαλκάνια αποτελούν πολύτιμες πηγές πληροφοριών για τους λαούς της Χερσονήσου του Αίμου.

Το πρόβλημα με τα βιβλία που περιέχουν τις έντυπώσεις αυτές είναι ότι έχουν γίνει σπάνια και η ανεύρεσή τους για τόν μελετητή της περιόδου εκείνης είναι δύσκολη. Αυτή την ανάγκη προσπαθεί να καλύψει εν μέρει η ανθολογία του Stahl, που αποτελείται από αποσπάσματα ταξιδιωτικών έντυπων περιηγητών του 17ου, 18ου και 19ου αιώνας στα Βαλκάνια.

Κατά τόν Stahl, η δυσκολία ανεύρεσης των κειμένων επεδίωξε επί του τρόπου συνθέσεως του βιβλίου του το οποίο περιλαμβάνει τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο, ο συγγραφέας περιορίζεται κυρίως στην περιγραφή του χώρου των Αρουμενίων. Στο δεύτερο υπάρχει πλήθος έθνογραφικών στοιχείων για τους Μαυροβούνιους. Στο τρίτο παρέχονται στοιχεία για την οργάνωση της κοινωνικής ζωής των Σλάβων της Χερσονή-

σου, ενώ το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρεται σ' ένα επίκαιρο σήμερα θέμα, δηλαδή στη θέση των γυναικών στις βαλκανικές κοινωνίες της εποχής εκείνης, καθώς και στον γάμο. Σε εισαγωγικό κεφάλαιο ο εκδότης σημειώνει άδρομερώς τα κοινά σημεία και τις διαφορές των πολιτισμικών συστημάτων των λαών της Βαλκανικής Χερσονήσου.

Παρ' όλες όμως τις διαβεβαιώσεις του εκδότη ότι η σπανιότητα των κειμένων επέβαλε την αποσπασματική παρουσίαση ώρισμένων φάσεων της κοινωνικής ζωής των λαών αυτών σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, είναι βέβαιοι ότι δεν έχουν εξαντληθεί όλα τα κείμενα βάσει των οποίων θα μπορούσε να καταδειχθεί η κοινωνική ζωή των λαών αυτών σε μία ενιαία μορφή, εξελισσόμενη ή στάσιμη, στον αιώνας της τουρκικής κυριαρχίας.

Οι περιηγητές στα Βαλκάνια, όπως σημειώνει και ο Stahl, ήταν κληρικοί, διπλωμάτες, έμποροι, στρατιωτικοί αλλά και νεαροί απόφοιτοι τών Πανεπιστημίων, που πραγματοποιούσαν το grand tour σάν συμπλήρωμα τών σπουδών τους. Η ιδιαίτερη εθνική και επαγγελματική προέλευση του καθενός απ' αυτούς, καθώς και ο σκοπός του ταξιδιού του εμφανής η και κρυφός, επιδρούσε επί του γνωστικού και αντιληπτικού συστήματός του. Επομένως στον σχηματισμό των

έντυπων των καθενός συντελούσε ο εθνοκεντρισμός του και οι προλήψεις του. Ο αναγνώστης που σήμερα άνοιξε τα στοιχεία αυτά μπορεί να «παγιδευθεί» από το περιεχόμενο των κειμένων αυτών. 'Ακριβώς για την πλήρη ενημέρωση του σημερινού κοινού αναγνώστου έπρεπε να δοθούν σε παράρτημα μερικά βιογραφικά στοιχεία καθώς και οι σκοποί του ταξιδιού καθενός από τους περιηγητές που περιλαμβάνονται στην ανθολογία. Επίσης θα έπρεπε να είχαν παρατεθεί 2-3 χάρτες της περιοχής όπως δίνονται συνήθως από διαφόρους περιηγητές.

Ας σημειωθεί ότι όπως προκύπτει από το περιεχόμενο του βιβλίου, όρθότερο θα ήταν να χρησιμοποιείτο η λέξη έθνογραφία αντί της έθνολογίας η οποία, στην κλασική της τουλάχιστον έννοια υπαινίσσεται το θεωρητικό πλαίσιο που χρησιμοποιείται για τη μελέτη μιάς περιοχής.

Πέρα από τις παρατηρήσεις αυτές το βιβλίο έχει οποσδήποτε σημαντική αξία διότι απ' ενός μόν παρουσιάζει στον σημερινό μελετητή της κοινωνικής ζωής τών βαλκανικών λαών τις ταξιδιωτικές αυτές έντυπώσεις που αποτελούν πολύτιμες πηγές πληροφοριών για τα έν λόγω έθνη, απ' άλλου δε αναφέρεται σε κείμενα που δεν είναι εύκολος προστά.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΓΚΙΖΕΛΗΣ, Ph.D.

Οι συγγραφείς τών άρθρων αυτού του τεύχους

ΜΕΛΕΤΙΟΣ Δ. ΘΕΟΦΙΛΟΥ

Ο Δρ. Θεοφίλος έγεννήθη εις Κύμην Εθβοίας. Έσπούδασε Πολιτική Έπιστήμη εις την έν Αθήναις Ανωτάτην Σχολήν Πολιτικών Έπιστημών και έν συνεχεία μετεξεπαιδευθή εις Στρασβούργον (Γαλλία) ειδικευθείς εις την Άνθρωπογεωγραφίαν. Διδάτωρ Άνθρωπογεωγραφίας του ός άνω Πανεπιστημίου. Περικολούθησε, επίσης, μαθήματα Δημογραφίας επί έν έτος, ός και ειδικόν Σεμινάριον Χωροταξίας και Περιφερειακής Άναπτυξέως επί έν έτος, Ειργάσθη επί έδεκατίαν (1961-1966) εις τό Κέντρον Κοινωνικών Έπιστημών Αθηνών (ένν Έθνικόν Κέντρον Κοινωνικών Έρευνών). Έκ τών πρώτων έρευνήτων του έν λόγω Κέντρου και διά χρηματοδοτήσεως αυτού, διεξήγαγε την πρώτη έν Ελλάδα έπιτόπιον ανθρωπολογικήν έρευναν εις Ήπειρον, υπό την έπιστημονικήν έποπτείαν τών κοινωνικών ανθρωπολόγων Ι. Περιστερίη και J. Campbell, καθηγητών του Πανεπιστημίου της Όξφόρδης και έμπειρογνώμονών της UNESCO. Παρικολούθησε διεθνή συνέδρια έν τη Άλλοδαπή και τη ήμεδαπή, εις δε τό Β' Λαογραφικόν Συμπόσιον (Κομοτηνή, Μάρτιος 1975) έλαβε μέρος δι' ανακοινώσεως. Έργα του:—*La vie agro-pasto-*

rale dans un village montagnard de l'Epire (problèmes de développement socio-économique), Στρασβούργον 1973 (διδακτορική διατριβή άνέκδοτος).—«Un village montagnard d'Epire—Etude économique et sociale» (Περίληψις της διδακτορικής του διατριβής, υπό δημοσίευσιν εις τό περιοδικόν *Revue Intergéo*).—«Aspects sociaux du problème démographique dans un village de l'Epire du nord-est et en Grèce plus généralement» (Άρθρον υπό δημοσίευσιν εις *Έπθ. Κοινωνικών Έρευνών*).—«Τά χωρία μας, ίδίως τά όρεινά, είναι 'άποικίες κατεδίκων'; Μνημιορία ή πραγματικότητα;—Τά προβλήματα και αι τάσεις της άγροτικής Έλλάδος υπό την σκοπιάν ένός ανθρωπογεωγράφου». Άρθρον υπό δημοσίευσιν.—«Οί περί Θεού και Διαβόλου δοξασίες και ή μεταθανάτια πίστη στην Ήπειρον» (ανακοινώσεις εις δεύτερον Λαογραφικόν Συμπόσιον εις Κομοτηνή, Μάρτιος 1975). Είναι μέλος της Ήπειρωτικής Έταιρείας Αθηνών και της Έταιρείας Εθβοικών Σπουδών, της όποιος τυγχάνει και Έπιστημονικός Συνεργάτης. Μέλος της υπό τό Υπουργείον Πολιτισμού συσταθείσης παρά τό ΕΚΚΕ όμάδος μελέτης της ιστορίας και λαογραφίας τών λαών του Τρίτου Κόσμου. Έργάζεται εις τό ΕΚΚΕ ός Έπιστημονικός Συνεργάτης και υπέθυνος έρευνής.